

סיורי תנ"ך בצה"ל העמקת הזיקה לארץ ושיפור

מפקדים במהלך סיור תנ"ך. "אין דרך טובה לחוש את הקשר לארץ ישראל, מאשר להלך בה לאורכה ולרוחבה". באדיבות מדרשת "בשבילנו"

סיורים ערכיים
בעקבות המקרא
עשויים להעלות
משמעותית את
מבצעיות היחידה
הלוחמת, ולסייע
לה בהגנת הגזרה
ותושבי האזור

היכולת המבצעית

סא"ל (מיל) ד"ר דוד שניאור,
חוקר תנ"ך ומגיד הגמ"ר מנשה לשעבר

עודד אבישר כתב כי המושג "סיירת" שבו כונו יחידות מיוחדות, התפתח מיכולת הסיור המקצועית והמבצעית ברחבי הארץ (ולעיתים, גם מחוצה לה), שנבעה מתוך השייכות לארץ – "ההילה שהייתה קשורה לדמות הסייר נבעה לא רק ממקצועיותו או מחשיבותו הצבאית, אלא גם משום שהוא סימן בעקיפין את שורשיותו של היהודי החדש: בעל ביטחון עצמי במרחב בלתי ידוע כגון מדבר או שטח אויב, בעל מיומנויות פיזיות ואומץ לנוע בחשכה כשועל מנוסה ובעל-בית יליד הארץ המכיר את הרי הארץ ונקיקיה, ואשר שייכותו למקום אינה מוטלת בספק".⁵

מסעות וטיולים בארץ ישראל בעבר

ארץ ישראל הייתה מאז ומתמיד יעד מועדף לסיורים בעקבות התנ"ך והמקומות הקדושים לדתות השונות. עם המטיילים היהודים המוכרים יש למנות את בנימין מטורלה, שמסעו לארץ היה בשנת 1170, ואשתורי הפרחי ששהה בארץ ישראל בשנים 1315–1321. כמו כן קיימים יומני מסע של מוסלמים ושל צליינים.⁶ אחד הפסוקים המתאר את חשיבות ההליכה בארץ לקוח מברכי הקב"ה לאברהם, לאחר היפרדותו מלוט: "וְהָאֱמֶר אֶל אַבְרָם אַחֲרֵי הַפָּרֶד לוֹט מֵעָמו, שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מִן הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָתָּה שָׂם, צָפְנָה וּנְגַבָה וּקְדָמָה וַיִּמָּה. כִּי אֵת כָּל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָתָּה רֹאֶה, לְךָ אֶתְנַנֶּה וּלְיִרְעָה עַד עוֹלָם" (בראשית, י"ג: 14–15).

האופן שבו ההבטחה תהפוך להיות מעשית יהיה בעזרת ההליכה בכל חלקי הארץ, לאורכה ולרוחבה, כפי שנאמר בהמשך: "קוּם הַתְּהַלֵּךְ בְּאָרֶץ לְאָרְצָהּ וּלְרִחְבָּהּ כִּי לְךָ אֶתְנַנֶּה" (בראשית, י"ג: 16). הביטוי של ההליכה בארץ שנאמר לאברהם, שעשוי להישמע כמו המלצה לטיול ברחבי הארץ, מלמד שיש לכך בסיס בתעודות משפטיות מן העולם העתיק, ומשמעותו חזקה על הקרקע.⁷

סוגיית חשיבות טיפוח הכרת הארץ בצה"ל - תיאוריה ומעשה

בתיאור תפיסתו החינוכית של צה"ל המופיע באתר חיל החינוך, מובאים דבריו של ההיסטוריון זאב וילנאי. הוא התבטא בנושא ערכו הרב של הטיול בארץ, כחלק מטיפוח הקשר בין הארץ ובין בנייה: "יש

סיוור בתל זותן. תצפית על הגזרה מנקודה לא שגרתית זו עשויה להגביר את המודעות הטופוגרפית בגזרה, כהשלמת התמונה הכוללת. באדיבות הינו סאקר

על-פי פקודת צבא הגנה לישראל, התש"ח-1948 סעיף 3, חיילי צה"ל מצהירים שהם נשבעים לשמור אמונים למדינת ישראל, לחוקיה ולשלטונותיה המוסמכים. בטקס ההשבעה מקבלים החיילים נשק (ביחידות קרביות) וספר תנ"ך (בני דתות אחרות מקבלים ספר אחר על-פי דתם).

להעמדת ספר התנ"ך והנשק במרכז הטקס יש חשיבות בעיצוב ערכי הלחימה, ובהתאמה יש חשיבות למסמך "רוח צה"ל" שבו תוארו מקורותיו: מסורת צה"ל ומורשת הלחימה שלו, מסורת העם היהודי לדורותיו ועוד. ההוראה על חלוקת התנ"ך והשבעה לצה"ל ניתנה על ידי ראש הממשלה הראשון, דוד בן-גוריון, כהמשך לטקס ההשבעה שהיה מקובל בארגון ה"הגנה" בו קיבלו המתגייסים אקדה וספר תנ"ך. במאמר זה אבקש להראות שלתנ"ך יש תפקיד משמעותי בעיצוב הויקה שבין החייל לבין הארץ שעליה הוא מגן, כפי שאמר דוד בן-גוריון בוועדת פיל באוגוסט 1936: "זכותנו ביחס לארץ-ישראל נובעת לא מהמנדט והצהרת-בלפור. היא קודמת לאלה. [...] התנ"ך הוא המנדט שלנו. [...] זכותנו ההיסטורית קיימת מראשית היות העם היהודי, והצהרת בלפור והמנדט באו לשם הכרת הזכות הזאת ואישורה".

היחס לתנ"ך בצה"ל - אז והיום

אין הסכמה גורפת לגבי הצורך בחלוקת התנ"ך בטקס זה.¹ פרופ' יולי תמיר הציעה לחלק בטקס זה את מגילת העצמאות במקום את התנ"ך: "זהו הטקסט המכונן של מדינת ישראל. זה הטקסט שכולם יכולים להזדהות איתו וראוי שבטקס כזה, שהוא טקס הצהרת אמונים למדינה, יתקבל הטקסט המכונן של המדינה והוא מגילת העצמאות. [...] הדתיים רוצים להצטרף ולא להישבע, החילונים לא מרגישים נוח עם קבלת טקסט דתי בטקס אזרחי. העולים החדשים לא מרגישים נוח כי הם צריכים להזדהות דתית עם דבר שלא נוח מבחינתם והרבה פעמים מביך אותם. הערבים והדרוזים מרגישים לא נוח משום שהם מקבלים טקסט דתי והצהרה היא הצהרה למדינה, והמתח רק גובר בעקבות חלוקת הטקסטים הדתיים".²

ד"ר שמחה גולדין השווה בין היחס שהיה לתנ"ך בעבר בצה"ל, ובין השינוי שניכר בשנים האחרונות: "הדיון הוא מי ראוי להיות ברף הקרבי: המכון לרמקורטיה או האלוף שנלחם. טקסט בלי אלוקים – זה הסטאליניסט שמסתתר בינינו. [...] מישהו מציב חומה אדירה ומונע מהשפה הזאת להיות שפה של כולם. [...] כשהייתי ילד, נוער חילוני הלך עם התנ"ך".³

החיבור לתנ"ך לא חייב להיות נחלת חובשי הכיפות, כפי שתיאר זאת "הידיד", אורד וינגייט: "אני ציוני בכל לבי. מרגיש אני את עצמי בעל חוב לכם. הרבה עיינתי בספר התנ"ך, ספר הספרים לעולמי עד, יצירתו הנשגבת של עם ישראל, תעודה עולמית לחיינו בארץ זו. בזכות אלה אתם קיימים עד היום. [...] האנושות תהיה לה זכות קיום, אם היא תחיה על היסודות המוסריים של הספר הזה".⁴

ערכיים שמקורם במקרא, עשויים לפתור חלק מהבעיות המבצעיות והערכיות שהוזכרו לעיל, ולהביא לתוצאות הרצויות הבאות:

- ④ הכרת צירים נוספים וכיפות שולטות – חלק נכבד מאתרים מקראיים היו על תילים גבוהים באופן יחסי. תצפית על הגזרה מנקודה לא שגרתית זו עשויה להגביר את המודעות הטופוגרפית בגזרה, כהשלמת התמונה הכוללת.
- ④ שבירת שגרה בעזרת סיורים במקומות לא צפויים ובשעות לא קבועות. סיורים מתבצעים בהתאמה ללו"ז היחידה, ולכן הדבר עשוי להיות בימים שונים בשבוע (ולא רק כיום חינוך בימי א') ובשעות משתנות, דבר ששובר שגרה עבור חיילי היחידה ובעיקר עבור תצפיות אויב.
- ④ יציאה מהעמדות, מהצירים המרכזיים ומהרכבים הממוגנים, והליכה מאובטחת ברגל, משדרת ביטחון. כפי שתיאר וינגייט את ההבדל שבין מארב נע למארב נייח בנושא ההגנה על צינור הנפט והקמת מוצבי חוץ, מעבר לגדרות יישובי הספר.¹¹
- ④ חיזוק רוחו של החייל המכיר בשייכות של אזור זה כחלק ממדינת ישראל. בחלק גדול מהמקרים, השירות הצבאי חושף את החיילים לאזורים שמעולם לא היו בהם כאזרחים.
- ④ גיבוש ולכידות היחידה בעזרת הכרת הסיפורים המקראיים ודיונים ערכיים ומנהיגותיים. למידה מן המקרא והשלכת הסיפורים על

הלומדים את הארץ עליידי עיון בספרים ויש העושים זאת עליידי לימודים בבתי מדרש ובאוניברסיטאות. אחרים מביעים את אהבתם או געגועיהם לארץ ישראל ברברי תפילה או פיוט. אך אני לא מאמין בכל אלה: אני מאמין, שאין דרך טובה לחוש את הקשר לארץ ישראל, מאשר להלך בה לאורכה ולרוחבה.⁸

הוספת הערך "אהבת המולדת" או "אהבת הארץ" למסמך "רוח צה"ל", היא נושא שנוי במחלוקת. פרופ' אסא כשר סיכם את הדיון בעניין זה מנקודת מבטו, וצידד בטענה שאין לכלול ערך זה במסמך: "העיסוק בערכיו של ארגון ממלכתי חיוני ומקצועי חייב להיעשות במלוא האחריות ובמתכונת מקצועית, העומדת על הבנה נכוחה ועל נימוקים בעלי תוקף. בחינה מדוקדקת של הרעיון להוסיף למסמך 'רוח צה"ל': ערכים וכללי יסוד' ערך שכותרתו 'אהבת הארץ' פוסלת את הרעיון מעיקרו".⁹

לדברי כשר, המוטיבציה לבצע פעולות צבאיות הכרוכות בסכנת חיים, מושתתת בראש ובראשונה על לכידות היחידה וההזדהות של החייל עם חבריו ומפקדיו ליחידה. מנגד, הוא מביא דוגמה היוצאת מכלל זה, של לוחמים בקיבוץ נגבה במלחמת העצמאות שהגנו על הקיבוץ מפני הצבא המצרי: "הלוחם על גדר ביתו אינו זקוק לחינוך כלשהו ל'אהבת הארץ' כדי לחרף נפשו בהגנה על ביתו".¹⁰

השפעתו של הסיור המקראי על כשירות מבצעית באופן מידי

מניסיוני בהדרכת חיילים נתקלתי בבעיה המתרחשת לא אחת בפעילות בט"ש: חוסר ההיכרות של החיילים עם השטח שבו הם משרתים, הן מבחינה מבצעית והן מבחינת החיבור האישי שלהם לאזור. גם כאשר מפקדי היחידה וחייליה בקיאים מבחינה מבצעית בצירים מרכזיים ומשניים בגזרתם, הם עשויים "לדלג" על כיפות שולטות אשר מרוחקות מצירי התנועה הראשיים. כמו כן הכניסה לכפרים פלסטיניים מתבצעת לרוב רק על-פי צורך מבצעי מקומי, ולמעשה כוחות הבט"ש "קופאים" בעמדותיהם, ונוסעים ברכבים ממוגנים בצירי התנועה המרכזיים בלבד. כך הם עלולים ליצור שגרת חיים שכל תצפית אויב עשויה להכיר. סיורים בתילים מקראיים כדוגמת תל דותן והכרת שמות כפרים

חיילי צה"ל במהלך סיור תנ"ך. המושג "סיירת" בו כונו יחידות מיוחדות, התפתח מיכולת הסיור המקצועית והמבצעית ברחבי הארץ. באדיבות מדרשת "בשבילנו"

אחת הדרכים המעשיות ליישום ערכי המורשת ואהבת הארץ בתנ"ך היא סיורים באתרים מקראיים בגזרת הבט"ש לחיילים המשרתים שם

מצבי לחימה כיום: האם יש למנהיג סמכויות מעבר לחוק כמו בסיפור אחאב וכרם נבות כדוגמה לסמכויות המנהיג וחוקיותן; המדדים לבחירת לוחמים ליחידה מובחרת בהנהגתו של השופט גדעון; מלחמת שאול ובניו בגלבוץ כדוגמה לרדיקות במטרה; מלחמת ברק ודבורה נגד סיסרא כדוגמה לתחבולה ולהפתעה. קריאת הסיפורים בזירת ההתרחשות מחברת את החיילים למורשתם ולאמצעים באופן בלתי-אמצעי.

סיכום

העמדת התנ"ך והנשק במרכז טקס ההשבעה מהווה אבן דרך חשובה בעיצוב ערכי הלחימה, ובהתאמה למסמך "רוח צה"ל" שבו תוארו מקורותיו. מאמר זה מראה כי במהלך ההיסטוריה של צה"ל, ייחסו מפקדי הצבא לספר התנ"ך תפקיד משמעותי בעיצוב הזיקה שבין החייל לבין הארץ. אחת הדרכים המעשיות ליישום ערכי המורשת ואהבת הארץ בתנ"ך היא בסיורים באתרים מקראיים בגזרת הבט"ש לחיילים המשרתים שם. סיורים ערכיים, היסטוריים וגיאוגרפיים בעקבות המקרא, עשויים להעלות במידה רבה את מבצעיות היחידה הלוחמת, ולסייע לעמוד במשימותיה להגנת הגזרה ותושבי האזור. ההערות למאמר הזה מתפרסמות בסוף הגיליון.

